Prof. dr. Jaap Metz met emeritaat; een loopbaan verbonden met de Nederlandse Vereniging voor Medisch Onderwijs

J.A. Bulte, A.J.J.A. Scherpbier

Samenvatting

Naar aanleiding van het emeritaat van Jaap Metz wordt in dit artikel zijn betekenis voor het medisch onderwijs in Nederland belicht. Er loopt een duidelijke lijn van projecten in het kader van de curriculumherzieningen in Nijmegen in de jaren zeventig en tachtig via het Beleidsgericht Onderzoek Co-assistentenschappen naar het 'Raamplan 2001 artsopleiding', waarin de eindtermen voor alle geneeskundeopleidingen in Nederland worden beschreven. De bijdrage van Jaap aan het medisch onderwijs strekt zich ook wereldwijd uit met projecten in Europa, Latijns-Amerika, Azië en Afrika. Jaaps inspanningen om anderen enthousiast te maken en te betrekken bij het medisch onderwijs komen ook tot uiting in de organisatie van nationale en internationale congressen, zijn redacteurschap van het tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Medisch Onderwijs, zijn vele publicaties, waaronder het handboek voor het geneeskundeonderwijs, 'Medisch onderwijs in de praktijk', en zijn bijdrage aan initiatieven voor docentprofessionalisering. Kortom, er is nauwelijks een terrein binnen het medisch onderwijs aan te wijzen waaraan hij niet op enigerlei wijze heeft meegewerkt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Jaap in 1991 benoemd werd tot de eerste NVMO-hoogleraar. Tijdens zijn afscheidssymposium werd bekendgemaakt dat hij, als erkenning voor zijn werk, is benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau. Jaaps loopbaan laat zien hoeveel er met inzet, doorzettingsvermogen, diplomatie en collegialiteit bereikt kan worden. Zijn voorbeeld zal anderen inspireren om zijn werk voort te zetten. (Bulte JA, Scherpbier AJJA. Prof. dr. Jaap Metz met emeritaat; een loopbaan verbonden met de Nederlandse Vereniging voor Medisch Onderwijs. Tijdschrift voor Medisch Onderwijs 2004;23(6):260-265.)

Inleiding

Op woensdag 22 september 2004 nam prof. dr. Jaap Metz afscheid als hoogleraar aan de St Radboud Universiteit, Nijmegen. Jaap Metz was sinds 1991 bijzonder hoogleraar ontwikkeling en onderzoek van medisch onderwijs vanwege de Nederlandse Vereniging voor Medisch Onderwijs (NVMO). Op 11 oktober 2004 werd Jaap 65 jaar; een volgens de heersende opvattingen passende leeftijd om terug te treden.

De NVMO bestaat nu 32 jaar en Jaap Metz is een van de mensen die de geschiedenis van de NVMO goed kennen. Hij heeft in vele rollen en functies een belangrijke bijdrage aan de groei en bloei van de vereniging geleverd. Dit artikel blikkt terug

op een aantal onderwerpen waar Jaap nauw bij betrokken was. Hoezeer Jaaps activiteiten verweven waren met die van de NVMO blijkt uit de grote overlap van dit artikel met de inhoud van het themanummer van het Bulletin Medisch Onderwijs dat verscheen ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de NVMO.¹

Nijmeegse vroege fase

Na zijn gymnasium- β in Den Bosch ging Jaap psychologie en geneeskunde studeren aan de KU Nijmegen. Deze combinatie van wetenschapsgebieden bracht hem niet in de praktiserende geneeskunde, maar in het medisch onderwijs. Na een aanloop als psychologie docent in het Nijmeegse

hoger beroepsonderwijs werd Jaap Metz in 1971 stafmedewerker in het onderwijsbureau van de Nijmeegse Faculteit der Geneeskunde en Tandheelkunde. Binnen het faculteitsbureau ontwikkelde zich geleidelijk een 'groep onderwijsontwikkeling', waarvan Jaap in 1982 de coördinator werd. In de jaren zeventig en tachtig werd in Nijmegen een reeks van projecten in het medisch onderwijs uitgevoerd waarin hij een hoofdrol speelde. Het Nijmeegse geneeskundecurriculum werd in die jaren twee keer geherstructureerd, in 1972 en in 1982. Bij de herziening in 1982, naar aanleiding van de Wet Tweefasenstructuur, speelde hij een belangrijke rol als secretaris van de Curriculumcommissie. De curriculumherzieningen vormden een kader, maar belangrijker waren in wezen de ontwikkelingsprojecten, de structurering van de bloктоetsing in de jaren zeventig, de experimenten met een stationsexamen, het experimenteel ALCO-schap (in Nijmegen) en de evaluaties van de co-assistentenschappen in Nijmegen, om er maar enkele te noemen. Het onderzoek naar het stationsexamen werd bewerkt tot de dissertatie waarop hij in mei 1984 promoveerde: 'Medische competentie: een onderzoek naar de betrouwbaarheid en de validiteit van het gestructureerd klinisch examen' (promotores: H. van der Velden, A. van 't Laar en W. Wijnen).²

De Association for Medical Education in Europe (AMEE) te Nijmegen

In 1980 werd de jaarlijkse bijeenkomst van de AMEE te Nijmegen georganiseerd. Jaap was de kartrekker. Het plan was om er een echt congres van te maken. Voordien was dit niet echt het geval. Er waren geen mogelijkheden voor posters, werkgroepen, vrije bijdragen, et cetera. Helaas dicteerde Walton (de toenmalige voorzitter) de inhoud. Het is toch een leuk congres geworden. Bij wijze van uitzondering

zijn er proceedings verschenen.³ Jaaps vaardigheden als diplomaat en volhouder hebben bij het bewerkstelligen van deze successen (tegen de stroom in) een doorslaggevende rol gespeeld.

Van Bulletin naar Tijdschrift voor Medisch Onderwijs

De NVMO maakte in de jaren tachtig en negentig een belangrijke ontwikkeling door en Jaap Metz speelde daarin een centrale rol. De vereniging groeide uit van (in Jaaps eigen woorden) "een informeel groepje enthousiastelingen" tot een nationale organisatie op het gebied van het hoger gezondheidszorgonderwijs met een eigen Tijdschrift voor Medisch Onderwijs (TMO). Van dit tijdschrift is in 1982 het eerste nummer uitgegeven (toen nog als Bulletin Medisch Onderwijs) onder de leiding van Casper Bleys, Herman van Rossum en Maarten Verwijnen. In 1988 vertrok Casper uit het medisch onderwijs en werd de redactie uitgebreid met Jaap Metz, Han Moll en Albert Scherpbier. De redactievergaderingen waren buitengewoon leerzame bijeenkomsten, waar naast het bespreken van artikelen veel discussie gevoerd werd over medisch onderwijs. Jaap was een kritisch redacteur, wiens opmerkingen bij de teksten niet zonder meer naar auteurs doorgestuurd konden worden. Met hulp van zeer velen – met name moet de inbreng van alle auteurs genoemd worden – heeft het Bulletin zich ontwikkeld tot het tijdschrift zoals u het nu kent.

Het NVMO-congres

Eind jaren tachtig bepleitte een groep NVMO-leden, waaronder bestuursleden, de organisatie van een jaarlijks onderwijscongres. Deze groep noemde zich op een gegeven moment de NVMOORD. Het bestuur was (achteraf gezien begrijpelijk, maar toen niet) aarzelend over dit initiatief. Na vele debatten mocht er een 'proef-

GOC' (Gezond Onderwijs Congres) georganiseerd worden. De proceedings van dit GOC werden uitgegeven als supplement van het Bulletin Medisch Onderwijs.⁴ Dit eerste congres, in Oud Poelgeest, viel goed in de smaak. Het bestuur van de NVMO besloot dat er een jaarlijks congres mocht komen. In 1991 werd het eerste officiële GOC georganiseerd in Veldhoven. Dit congres is uitgroeid tot het huidige NVMO-congres.

Docentprofessionalisering

Professionalisering van docenten was een van de onderwerpen waar Jaap warm voor liep.⁵ Op elke faculteit werd in meer of mindere mate aandacht besteed aan de training van docenten. De gedachte bij de Werkgroep Professionalisering van de NVMO was dat er ook behoefte bestond aan landelijke cursussen. Op basis van deze gedachte werd een aantal cursussen ontwikkeld. Het cursusaanbod werd via de Stichting ODOS (een samenwerking tussen de NVMO en het Decanenoverleg Medische Wetenschappen) gerealiseerd. Helaas bleek dat er onvoldoende cursisten waren om de Stichting ODOS te continueren. Vermoedelijk was de tijd er nog niet rijp voor. Nadien heeft de NVMO op bescheiden schaal de training van docenten voortgezet via de Commissie Professionalisering Docenten.

Werkgroep Systematische Vaardigheidstraining

Ter gelegenheid van het AMEE-congres in Nijmegen van 1980, werd de Interfacultaire Werkgroep Systematische Vaardigheidstraining opgericht. De werkgroep vergaderde meestal in Nijmegen.⁶ Jaap Metz was een actief lid. Logisch, want Jaap was van interfacultair samenwerken en vaardigheidsonderwijs.⁷ Later is de naam van deze werkgroep veranderd in Werkgroep Praktisch Medisch Onderwijs.

Bijzondere leerstoel

Om ontwikkeling en onderzoek van onderwijs te stimuleren besloot de NVMO in 1990 om leerstoelen in te stellen. Jaap werd in 1991 de eerste NVMO-hoogleraar. Zijn opdracht was het praktisch klinisch onderwijs. Dat dit een verstandig besluit was van het NVMO-bestuur blijkt uit de resultaten en de betrokkenheid en inzet van Jaap in de afgelopen jaren. In dit artikel is de 'output' slechts kort opgetekend.

De NVMO was van plan om drie tot vijf leerstoelen in te stellen. De faculteiten voelden er niet voor en gingen later zelf hoogleraren op onderwijsgebied benoemen.

Het raamplan geneeskunde

De evaluaties van de Nijmeegse co-assistentenschappen en het daaropvolgende landelijke Beleidsgericht Onderzoek Co-assistentenschappen vormden de feitelijke opmaat voor de ontwikkeling van het 'Raamplan artsopleiding'.⁸ In het raamplan zijn, zoals bekend, de eindtermen voor de artsopleiding in Nederland gedetailleerd beschreven.

Het mag bijzonder genoemd worden in de academische wereld dat alle betrokken Nederlandse faculteiten zich medeverantwoordelijk maakten voor de start, de financiering en de afronding van het project, om zich vervolgens ook allemaal aan de uitkomsten te committeren. De uitwerking ervan werd nog groter doordat het raamplan door de koppeling aan de Wet BIG ook een formele status kreeg.

Het eerste 'Raamplan artsopleiding' kwam tot stand in 1994, en in 2001 werd een revisie gerealiseerd.⁸⁻⁹ Beide keren was er een breed samengestelde stuurgroep (onder voorzitterschap van respectievelijk Stoelinga en Huisjes), waarin heel goed werd samengewerkt. Dat neemt echter niet weg dat de persoonlijke inbreng van Jaap Metz cruciaal was. De

projectcoördinatie en de redactionele eindverantwoordelijkheid lagen in zijn hand. Bij de visitaties van 1997 en 2003 vormde het raamplan het referentiekader waarmee de kwaliteit van de medische opleidingen in Nederland werd beoordeeld. Zowel het raamplan van 1994 als dat van 2001 zijn in het Engels vertaald.¹⁰

¹¹ Zo werd het raamplan in het buitenland bekend als 'The blueprint'.

Internationale activiteiten

Na 1990 werden de contacten met medische faculteiten in Midden- en Oost-Europa geïntensiveerd. Daarbij ontstonden samenwerkingsverbanden met verschillende universiteiten in Polen en Hongarije. Jaap Metz was een belangrijk initiator en stimulerend deelnemer aan deskundigheidsuitwisseling met de universiteiten van Lodz (Polen), Pécs (Hongarije) en Debrecen (Hongarije). Vooral deskundigheidsuitwisseling over vaardigheidstrainingen vond hier plaats.

Vanaf 1995 tot heden was en is Jaap ook betrokken bij tal van uitwisselingen met medische faculteiten in ontwikkelingslanden. Te noemen zijn de universiteiten van Dar es Salaam en Moshi in Tanzania en Can Tho in Vietnam.

Van bijzondere betekenis zijn de inspanningen van Jaap voor de verdere ontwikkeling van het medisch onderwijs in Cochabamba (Bolivia) en León (Nicaragua). Hij leverde hier belangrijke bijdragen aan de ontwikkeling van een nieuw curriculum geneeskunde, geschoeid op een moderne leerstroom en toegesneden op de gezondheidssituatie en gezondheidszorg in Latijns-Amerika. Voor dit model bestaat op het Latijns-Amerikaanse continent grote belangstelling.

Publicaties

De betrokkenheid van Jaap Metz bij het medisch onderwijs kwam ook tot uitdruk-

king in een groeiende reeks van publicaties. Een hoogtepunt hierin is zonder twijfel het handboek 'Medisch onderwijs in de praktijk' uit 1995, waarvan hij met Scherpbier en Van der Vleuten de redactie voerde.¹² De teller staat op dit moment op 105 publicaties, waarvan hij in 50 gevallen de eerste auteur is en in 25 gevallen de tweede auteur.

Symposium bij het afscheid

Toen in het najaar van 2003 aan Jaap Metz eens voorzichtig werd gevraagd hoe hij zijn afscheid in 2004 wilde vormgeven, reageerde hij bedachtzaam en gaf aan een bescheiden markering van zijn vertrek te willen. Ter gelegenheid van zijn afscheid werd daarom een 'invitation conference' georganiseerd onder de titel 'Het raamplan artsopleiding: betekenis en toekomst', waaraan door bijna zeventig mensen werd deelgenomen. Het werd een interessante middag onder voorzitterschap van Roland Laan. Het symposium liet aan de hand van het raamplan zien waar het medisch onderwijs in Nederland zich op dit moment bevindt. Daarbij ging het niet alleen om de artsopleiding maar ook om de aansluitende vervolgoopleidingen. Uiteraard werd daarbij ook de rol van Jaap in de afgelopen decennia belicht.

Gerard Stoelinga schetste de achtergronden en het ontstaan van het raamplan. Hij besteedde daarbij aandacht aan de structuurontwikkeling van de medische opleiding in de loop der jaren, aan de Nijmeegse onderzoeksactiviteiten die eraan voorafgingen en met name ook aan de werkwijze bij de ontwikkeling van het raamplan.

Herman van Rossum ging in op de positieve invloed die het raamplan gehad heeft op de onderwijsontwikkeling in de Nederlandse medische faculteiten. Hij merkte op dat de eindtermen niet goed te toetsen zijn.

Rob Holdrinet gaf aan dat tot de algemene karakteristieken van de medische opleiding zeker ook moet behoren dat ze aanzet tot de ontwikkeling van een 'reflexieve praktijk'. Dat geldt voor zowel de artsopleiding als voor de vervolgoopleidingen. Hij meent dat vorming en opleiding vooral ingebed moeten blijven in de klinische omgeving.

Olle ten Cate belichtte aan de hand van een aantal historische afbeeldingen nog eens de herkomst van geneeskunde en heelkunde. Naar de toekomst kijkend pleitte hij voor het zo concreet mogelijk formuleren van competenties, om daarmee onderwijs en opleiding zo goed mogelijk te kunnen structureren, maar ook om competenties toetsbaar te maken.

Onder leiding van Rein Zwierstra volgde in het laatste gedeelte van het programma een forumdiscussie waarin Paul Stuyt en Otto Bleker krachtige statements afgaven vanuit het Centraal College Medische Specialismen (CCMS). Zij maakten duidelijk dat de specialistische opleidingen in een snelle ontwikkelingsfase verkeren, waarin het CCMS een actieve en stimulerende rol wil spelen.

De discussie tijdens het afscheidssymposium kwam wat sneller tot een einde dan gepland door het binnentreden van de burgemeester van Heumen. In een geïnspireerde speech maakte deze aan de werkelijk verraste Jaap Metz duidelijk dat het Hare Majesteit de Koningin had behaagd hem te benoemen tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

In de afscheidstoespraken van Dirk Ruiter als decaan van het UMC St Radboud en van Albert Scherpbier als voorzitter van de NVMO werden de verdiensten van Jaap Metz nog eens helder belicht. Daarbij kwam niet alleen een overzicht van zijn werk aan de orde, maar ook de atmosfeer en de persoonlijke stijl

waarin dat werk werd verricht. Vasthoudendheid, diplomatie, sociaal gevoel en collegialiteit waren daarbij belangrijke steekwoorden.

In zijn dankwoord sprak Jaap zoals wij dat van hem kennen. Zaken werden in perspectief geplaatst en realistisch geschetst, gevoelige punten werden diplomatiek geformuleerd. Hij dankte zeer velen met wie hij mocht samenwerken. Ieder kreeg op charmante wijze zijn of haar deel. Dat gold op bijzondere wijze ook zijn echtgenote Sabijn, niet alleen zijn partner in het leven maar ook sinds 1987 zijn collega als praktijkdocente medische communicatie.

Jaap Metz kan terugzien op een loopbaan, verbonden met de geschiedenis van de NVMO, waarin hij veel tot stand heeft kunnen brengen voor het medisch onderwijs in Nijmegen, in Nederland en daarbuiten. Wij danken hem zeer voor zijn inzet.

Literatuur

1. Themanummer NVMO 25 jaar. Bulletin Medisch Onderwijs 1997;16(1):1-64.
2. Metz JCM. Medische competentie: een onderzoek naar de betrouwbaarheid en de validiteit van het gestructureerd klinisch examen [dissertation]. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen; 1984.
3. Metz JCM, Moll J, Walton HJ, editors. Examinations in medical education. Utrecht: Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge; 1981.
4. Scherpbier AJJA, Metz JCM, Vleuten CPM van der. Proceedings Gezond Onderwijs. Bulletin Medisch Onderwijs 1991;10(2):41-80.
5. Metz JCM, Zwierstra RP, Fluit CRMG, Scherpbier AJJA. Didactische en onderwijskundige scholing van docenten geneeskunde. Ned Tijdschr Geneesk 1996;140(16):894-6.
6. Postma CT. De Interfacultaire Werkgroep Systematische Vaardigheidstraining. Bulletin Medisch Onderwijs 1990;9:48-9.
7. Metz JCM, Scherpbier AJJA. Systematische vaardigheidstraining als voorbereiding op de co-assistentenschappen. Ned Tijdschr Geneesk 1989;133: 561-4.

8. Metz JCM, Pels Rijcken-van Erp Taalman Kip EH, Brand-Valkenburg BW van den, editors. Raamplan 1994 artsopleiding: eindtermen van de artsopleiding. Nijmegen: Universitair Publikatiebureau, Katholieke Universiteit Nijmegen; 1994.
9. Metz JCM, Verbeek-Weel AMM, Huisjes HJ, editors. Raamplan 2001 artsopleiding: bijgestelde eindtermen van de artsopleiding. Nijmegen: Universitair Publikatiebureau, Katholieke Universiteit Nijmegen; 2001. <http://www.vsnu.nl/web/show/id=46742/langid=43>.
10. Metz JCM, Stoelinga GBA, Pels Rijcken-van Erp Taalman Kip EH, Brand-Valkenburg BW van den, editors. Blueprint 1994: training of doctors in the Netherlands. Objectives of undergraduate medical education. Nijmegen: University Publication Office, University of Nijmegen, the Netherlands; 1994.
11. Metz JCM, Verbeek-Weel AMM, Huisjes HJ, editors. Blueprint 2001: training of doctors in the Netherlands. Adjusted objectives of undergraduate medical education in the Netherlands. <http://www.vsnu.nl/web/show/id=46742/langid=4>.
12. Metz JCM, Scherpbier AJJA, Vleuten CPM van der, editors. Medisch onderwijs in de praktijk. Assen: Van Gorcum; 1995.

De auteurs:

Drs. J.A. Bulte is senior-beleidsmedewerker onderwijs aan het Onderwijsinstituut van het Universitair Medisch Centrum St Radboud te Nijmegen.

Prof. dr. A.J.J.A. Scherpbier is wetenschappelijk directeur van het Onderwijsinstituut van de Faculteit Geneeskunde van de Universiteit Maastricht.

Correspondentieadres:

Drs. J.A. Bulte, Onderwijsinstituut UMC St Radboud, Klinisch Trainingscentrum, kamer 3.30. Interne post: 224 KTC, Postbus 9101, 6500 HB Nijmegen, tel: 024-3615344, fax: 024-3560433, J.Bulte@educ.umcn.nl.

Summary

Jaap Metz is retiring as professor of medical education at St Radboud University, Nijmegen. An excellent occasion to pay tribute to his contribution to medical education. Through his career runs a thread from projects for the innovation of the Nijmegen curriculum in the seventies and eighties, via the Policy Study on Clinical Clerkships (BOC rapport) to Blueprint 2001, Training of Doctors in the Netherlands, the consensus document setting out the end objectives of medical education in the Netherlands. Jaap's contribution to medical education is global in scope, with projects in Europe, Latin America, Asia and Africa. His efforts to make others enthusiastic and get them involved in medical education are evidenced by numerous activities, such as organising national and international conferences, editing the journal of the Dutch Association for Medical Education, publications, including the handbook 'Medisch Onderwijs in de Praktijk', and contributions to initiatives to promote professionalisation of medical education. In summary, one would be hard put to point to an area of medical education on which Jaap has not left his imprint. It came therefore as no surprise when Jaap was the first to be appointed to the chair in medical education established by the Dutch Association for Medical Education in 1991. At the symposium to mark his retirement he was honoured by being made an Officer in the Order of Oranje-Nassau. Jaap's career is an inspiring example of what loyalty, commitment, perseverance and diplomacy can achieve. It will be a challenge to follow in his footsteps. (Bulte JA, Scherpbier AJJA. On the retirement of Professor dr. Jaap Metz, a career with close links to the Dutch Association for Medical Education. Dutch Journal of Medical Education 2004;23(6):260-265.)